

УДК 3781.13:17.022.1

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

К. С. Гордєєва, С. О. Сладких

У статті розкрито особливості готовності студентів до професійної діяльності; висвітлені мотиваційно-ціннісні орієнтації студентів; охарактеризовані педагогічні вміння та педагогічна майстерність вчителя фізичної культури; запропонована технологія формування готовності учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій.

Ключові слова: *цінності майбутнього вчителя фізичної культури, педагогічна ситуація, майстерність, педагогічне, вміння, розв'язання педагогічної ситуації, мотиваційно-ціннісні орієнтації студента.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах гуманізації освіти в Україні створюються сприятливі умови для розвитку особистості, задоволення її освітніх потреб та інтересів. Подальша інтенсифікація й ускладнення процесу навчання в школі призводять до збільшення в учнів психічних навантажень й фізичних зусиль. У зв'язку з цим успішне засвоєння навчальних дисциплін залежить не лише від бажання й здібностей учнів, а й від стану їхнього здоров'я та рівня працездатності. Саме фізичне виховання як невід'ємна складова навчального процесу за певних обставин може сприяти підвищенню працездатності, зміцненню та збереженню здоров'я дітей. У такому сенсі тема нашого наукового пошуку є актуальною та потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання зазначеної проблеми й на які спирається автор. Інтегральною якістю вчителя фізичної культури, як і інших педагогів, про що свідчать дослідження О. І. Забокрицької, Г. С. Костюка, В. О. Моляка, А. В. Фурмана, є його здатність професійно, педагогічно мислити. Наукові роботи М. Т. Данилка, О. Й. Ємця, Н. Ю. Зубанової стали ключовими для подальшої роботи нашого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Результати наукових досліджень М. Т. Данилка, О. Й. Ємця, Н. Ю. Зубанової та ін. й аналіз практики роботи шкіл свідчать, що частина фахівців фізичної культури недостатньо підготовлена до реалізації професійних функцій, не мають належного авторитету серед керівництва шкіл та учнів, не компетентні в своїй діяльності. Результати дослідження Б. М. Шияна вказують на те, що традиційні зміст, форми та методи теоретико-методичної підготовки не відповідають вимогам сьогодення, не сприяють формуванню вчителя як активної особистості, здатної творити й забезпечувати ефективне функціонування національної системи фізичного виховання.

Мета статті полягає у розкритті процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Психологічні питання формування готовності до професійної праці плідно вивчалися дослідниками, у тому числі й українськими: Г. С. Костюком, Є. О. Мілеряном, В. О. Моляко.

Досліджуючи психологічну готовність, науковці визначають її як установку та як вибірку прогнозуючу активність особистості на стадії її підготовки до діяльності [1], як «передстартовий стан» [3], як «нахил» [4], як первинну фундаментальну умову успішного виконання будь-якої діяльності [1], як якісний показник саморегуляції особистості на різних рівнях проходження процесів, якими визначається поведінка людини [2].

З метою визначення готовності студентів до розв'язання педагогічних ситуацій нами аналізувались мотиваційно-ціннісні орієнтації студентів, їх теоретична підготовленість, рівень сформованості професійних умінь у студентів факультету фізичного виховання Комунального закладу «Харківської гуманітарно-педагогічної академії».

Аналіз результатів анкетування свідчить, що мотиви вступу до вищого закладу освіти різні і залежать, у першу чергу, від особистісних прагнень студентів (табл. 1).

Таблиця 1

Мотиви вступу до вищих закладів освіти

№	Перелік мотивів	Рангове місце
	Можливість підвищити рівень фізичної підготовленості	1
	Прагнення здобути вищу освіту	2
	Прагнення стати кваліфікованим фахівцем	3
	Бажання працювати з дітьми	4
	Прагнення досягти високих спортивних результатів	5

На першому місці за рейтингом знаходиться можливість підвищити рівень фізичної підготовленості. Це традиційний мотив, який є провідним уже десятки років. Водночас, якщо раніше прагнення підвищити рівень фізичної підготовленості і бажання досягти високих спортивних результатів ставилися поряд на перші місця, то в сучасних умовах мотив спортивних досягнень опинився на п'ятому. Очевидно студенти усвідомлюють, що за час навчання у вищому закладі освіти, не маючи високих початкових результатів, досягти спортивних успіхів неможливо. Тому більшість із них обмежують свою рухову активність рамками, в першу чергу, загальної фізичної підготовки.

На другому і третьому місці знаходяться мотиви прагнення здобути вищу освіту і стати кваліфікованим фахівцем. Насторожує той факт, що для студентів важливіше здобути вищу освіту взагалі, ніж стати кваліфікованим фахівцем даної галузі.

Педагогічна діяльність учителя реалізується сукупністю різноманітних дій у певних педагогічних ситуаціях, які підпорядковані навчально-виховним цілям і спрямовані на вирішення конкретних педагогічних завдань. Упорядкована сукупність таких дій визначає виконання певної педагогічної функції вчителя [6].

Усі педагогічні функції поділяють на дві групи. До першої входять: орієнтаційна, розвиваюча, мобілізуюча (та, що стимулює розвиток) та інформаційна функції, основою яких є дидактичні, академічні, авторитарні, комунікативні здібності людини. Узагальнення матеріалів багатьох досліджень другої групи (організаційно-структурних) функцій дозволяє визначити, що до неї входять такі педагогічні функції: конструктивна, організаторська, комунікативна і гностична (дослідницька).

Для реалізації педагогічних функцій учитель повинен володіти педагогічними вміннями. Педагогічні вміння представляють собою

сукупність різноманітних дій учителя. Вони виявляють індивідуальні особливості вчителя і свідчать про його предметно-професійну компетенцію.

Аналізуючи роботу сучасного вчителя фізичної культури, можна виділити різні види його діяльності, зокрема: дидактичну, організаційну, виховну, суспільну, оздоровчу.

У процесі навчальної роботи учителю необхідно демонструвати фізичні вправи, що вимагає певної фізичної підготовленості. Тому до переліку зазначених груп умій були додані практичні, які передбачали виявлення технічної підготовленості студентів із тих видів фізичних вправ, які входять до шкільної програми, а також рівень розвитку фізичних якостей. Ці вміння, враховуючи зміст фізичної культури, є необхідними в роботі фахівця. Враховуючи спрямованість дослідження, особлива увага зверталася на гностичні вміння, що об'єднували здібності до творчого мислення, аналізу навчально-виховного процесу, висунення гіпотез, виділення декількох варіантів розв'язання проблем і ситуацій.

Результати експертної оцінки та педагогічного спостереження свідчать, що практично всі студенти володіють технікою фізичних вправ, необхідною для процесу навчання у школі, прийомами допомоги і страхування учнів, чітко змінюють вихідні положення під час вивчення вправ, уміють виконувати фізичні вправи в легких і складних умовах. Деяко нижче (3,45 бала) оцінено організаційні вміння. Виникають труднощі в організації навчальної діяльності учнів на різних етапах уроку при використанні різних методів навчання, поєднанні індивідуальної і групової діяльності, мобілізації класу і окремих учнів на досягнення потрібного результату. Студенти недостатньо чітко можуть вишикувати і перешикувати учнів під час уроку, швидко підготувати місця для занять, організувати безпеку учнів при виконанні фізичних вправ. Конструктивні та комунікативні вміння сформовані ще нижче.

Найнижче у студентів оцінено гностичні вміння (середній бал – 3,06). Майбутні вчителі не можуть науково оцінювати педагогічні факти, явища та процеси. Не вміють аналізувати, зіставляти, порівнювати, узагальнювати. Внаслідок цього завдання не розв'язуються за логікою педагогічного процесу, а спонтанно, інтуїтивно. Низький рівень гностичних умій зумовлений ще й тим, що вони базуються на міжпредметних зв'язках.

Педагогічні вміння, сформовані на основі особистих здібностей для виконання педагогічних функцій, лежать в основі педагогічної майстерності.

Педагогічна майстерність визначається як мистецтво навчання і виховання, що постійно вдосконалюється [5]. Вона передбачає наявність педагогічних здібностей, загальну культуру, компетентність, широку освіченість, психологічну грамотність та методичну підготовку; здатність зрозуміло викладати учням навчальний матеріал, робити його доступним для дітей, викликати інтерес до предмета, активізувати учнів.

Результати нашого аналізу діяльності факультетів та інститутів фізичної культури показує, що теоретичне навчання в них спрямоване на засвоєння студентами певної суми знань і слабо розвиває творче мислення, а система практичної підготовки формує вузькоспеціалізовані професійні вміння, не даючи їм творчого розвитку. Таким чином, під час навчання у вищих закладах освіти у студентів практично не формується педагогічне мислення як вид активної пізнавальної діяльності, спрямованої на конструктивне осмислення педагогічних явищ, що виявляється у цілеспрямованому використанні, розвитку та збагаченні загальнонаукових, психолого-педагогічних, медико-біологічних та спеціальних знань, необхідних для повсякденного розв'язання конкретних професійних завдань.

Як відомо, оптимальне розв'язання професійних ситуацій неможливе без детального, але швидкого аналізу. Вміння аналізувати передбачає, перш за все, вміння ставати на позицію учня, імітувати його роздуми, бачити причини і мотиви поведінки. Аналіз результатів свідчить, що рівень умінь аналізувати педагогічний процес, педагогічні явища у студентів вищих закладів освіти фізичної культури недостатній.

Одним з найважливіших чинників вибору і прийняття оптимальних рішень для розв'язання професійних ситуацій в роботі вчителя фізичної культури є досвід аналізу таких ситуацій.

Спостереження і аналіз діяльності вчителів фізичної культури показує, що вони по-різному підходять до розв'язання професійних ситуацій. 23,0% вчителів категорично наполягають на своєму; 49,0% педагогів тактично звертають увагу на порушення і просять виправитись; у 15,0% випадків учитель застосовує покарання фізичним навантаженням у вигляді бігу, підтягування, стрибків; 8,0% вчителів знаходять вихід із ситуації, розумно використовуючи гумор.

Результати анкетування вчителів фізичної культури дозволили виділити основні способи розв'язання професійних ситуацій, що виникають у процесі фізичного виховання:

1. Суперництво – характерною особливістю цього стилю є вольовий тиск на учня, пред'явлення вимог, наполягання на їх виконанні.

2. Співпраця – передбачає таке розв'язання ситуації, коли учень і вчитель намагаються спільно досягти поставленої мети, хоча на шляху до неї теж виникають проблемні ситуації.

3. Компроміс – для цього стилю характерний пошук педагогом такого рішення, яке певною мірою влаштовує учасників конфліктної ситуації і передбачає, що кожен з них повинен чимось поступитися.

4. Уникнення – цей стиль виявляється в тому, що вчитель ухиляється від розв'язання ситуації, ігноруючи її.

5. Пристосування – передбачає прагнення вчителя довести, що він підтримує позицію учня і формально погоджується з його думкою, хоча насправді дотримується інших поглядів.

Щоб виявити рівень сформованості вміння розв'язувати педагогічні ситуації, що виникають у процесі фізичного виховання, проводився педагогічний експеримент, у якому взяли участь 218 студентів різних курсів Комунального закладу «Харківської гуманітарно-педагогічної академії».

Найбільше випадків вибору різних способів розв'язання ситуації спостерігається серед учителів фізичної культури (50,7%). Компромісні варіанти розв'язання професійної ситуації обрали і студенти: 1 курс – 37,5%; 2 курс – 32,0%; 3 курс – 38,5%; 4 курс – 37,3% опитаних. Результати проведеного дослідження свідчать, що за допомогою запропонованого варіанту студенти вирішують аналогічні ситуації.

Привертає увагу той факт, що 20,0% студентів четвертого курсу, які відповідали на запитання після педагогічної практики, обрали варіант суперництва. Проводячи й аналізуючи уроки фізичної культури в школах, майбутні педагоги найбільше були вражені низьким рівнем дисципліни школярів, що й вплинуло на їхню думку. Відповідно до цього, кількість учителів та студентів, які для розв'язання професійних ситуацій обрали способи уникнення та пристосування, незначна.

З метою визначення стану умінь аналізувати педагогічні ситуації та застосовувати відповідні способи їх вирішення студентам пропонувалося проаналізувати інші ситуації. Перед ними ставилось

завдання назвати максимальну кількість способів розв'язання запропонованої ситуації.

Аналіз результатів свідчить, що в середньому на студента припадає 3 відповіді, які передбачають різні способи розв'язання зазначеної ситуації. Найбільшою популярністю у студентів користується спосіб розв'язання ситуації, що передбачає доброзичливе звертання до учнів з проханням повернути кросівки (25 випадків). Значна кількість (38,0%) відповідей зводилася до категоричної вимоги повернути кросівки, інакше урок проводиться не буде. При цьому діти мали б стояти в строю, або біля стіни (19 випадків). Вагому частку відповідей становить застосування способу розв'язання, що передбачає, як покарання учнів, фізичне навантаження у вигляді бігу, стрибкових вправ, згинання і розгинання рук в упорі лежачи тощо (12 випадків). Звертає на себе увагу і такий спосіб, як заставити хлопців зняти спортивне взуття і проводити урок босоніж до тих пір, поки не знайдуться кросівки (10 випадків). Всього було названо 12 варіантів відповідей на згадану ситуацію.

На основі вивчення й узагальнення відповідей респондентів на низку запропонованих ситуацій було виділено три групи студентів за рівнем готовності до аналізу та розв'язання педагогічних ситуацій: з творчим, репродуктивним та інтуїтивним рівнями.

Студенти з творчим рівнем (24%) вирізняються глибиною аналізу ситуацій, про що свідчать запропоновані ними переважно нестандартні способи їх вирішення (3-5 варіантів). До другої, найчисленнішої групи (41%), відносяться студенти з репродуктивним рівнем, які називають іноді до 10 варіантів відповідей, але це прості, традиційні, часто банальні способи, які не відповідають змістові й характеру ситуацій. Виявилось, що серед цієї групи респондентів лише деякі здатні об'єктивно аналізувати ситуації, але здійснюють це поверхнево. До третьої групи (35%), належать студенти з інтуїтивним рівнем. Вони в переважній більшості пропонують один, а іноді 2-3 варіанти розв'язання ситуації, які не вирізняються оригінальністю.

Висновки. Таким чином, результати дослідження дають можливість зробити висновок, що уміння аналізувати, розв'язувати педагогічні ситуації формується лише тоді, коли створюються необхідні умови для аналітичної діяльності.

Література

1. Готовность к деятельности в экстремальных ситуациях: Психологический аспект // М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Пономаренко. – Мн.: Изд-во «Университетское», 1985. – 206 с.
2. Заремба Л. В. Формирование у студентов пединститутов готовности к организации внеурочной деятельности учащихся: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Киевский государственный педагогический институт им. А. М. Горького. – К., 1990. – 22 с.
3. Мельник В. В. Эффективность использования технических засобів навчання при вдосконаленні професійно-педагогічної підготовки студентів на заняттях із спеціальних дисциплін / В. В. Мельник, Л. В. Сидоренко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Збірник наукових праць. – Ч. II. – Київ-Вінниця, 1998. – С.236–239.
4. Степанов С.Ю. Проблема формирования типов рефлексии в решении творческих задач / С.Ю. Степанов, И.Н. Семенов // Вопр. психологии. – 1982. – № 1. – С. 99–104.
5. Шиян Б. М. Роль ПСМ у професійній підготовці вчителя фізичної культури / Б. М. Шиян, В. Г. Папуша, О. І. Підвисоцький // Матеріали першої республіканської конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». – Луцьк: Надстир'я, 1994. – С.185–187.
6. Шкреттій Ю. М. Стан та напрямки вдосконалення системи підготовки кадрів для галузі фізичної культури і спорту // Матеріали першої республіканської конференції «Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні». – Луцьк: Надстир'я, 1994. – С.113–114.

ГОТОВНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ К РЕШЕНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СИТУАЦИЙ

Е. С. Гордеева, С. А. Сладких

В статье раскрыты особенности готовности студентов к профессиональной деятельности; освещены мотивационно-ценностные ориентации студентов; охарактеризованы педагогические умения и педагогическое мастерство учителя физической культуры; предложена технология формирования готовности учителей физической культуры к решению педагогических ситуаций.

Ключевые слова: ценности будущего учителя физической культуры, педагогическая ситуация, мастерство, педагогическое умение, решение педагогической ситуации, мотивационно-ценностные ориентации студента.

**READINESS OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE
FOR SOLVING PEDAGOGICAL SITUATIONS****E. S. Gordeeva, S. A. Sladkykh**

The article describes the students' readiness for professional work; the motivational and value orientations of students are examined; the pedagogical abilities and pedagogical skill of the teacher of physical training are characterized; the technology of formation of readiness of teachers of physical training to the solving of pedagogical situations is offered.

Key words: *the values of the future teacher of physical culture, the pedagogical situation, skill, pedagogical ability, the decision of the pedagogical situation, the motivational and value orientations of the student.*

Гордєєва Катерина Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретичних та методичних основ фізичного виховання Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: katrinzzz-83@mail.ru

Gordeeva Kateryna Serhiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theoretical and Methodological Foundations of Physical Education of Donbas State Pedagogical University (Sloviansk, Ukraine). E-mail: katrinzzz-83@mail.ru

Сладких Світлана Олексіївна – здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ, Україна).

Sladkykh Svitlana Oleksiivna – Researcher of the Faculty of Physical Training of Donbas State Pedagogical University (Sloviansk, Ukraine).